

Viděli jsme tak, že i v druhé polovině 19. století si „teorie“ v soukromém právu nejen „podržela“ svůj primát z předchozího vývoje, ale že dokonce ve fázi významu Windscheidovy učebnice pandekt zcela jednoznačně dosahuje vrchol svého vlivu.

Stejně tak nutno ovšem neztratit ze zřetel, že právě v „okamžiku triumfu“ jisté není v dějinách nejrůznějších teoretických směrů a škol nikterak neobvyklý výhled k herezi, které pak bude patřit budoucnost a kterou v dějinách pandektiky svým „obrácením“ nikdo neztliesnil přesvědčivěji než právě Rudolf von Ring.

Právě jím na rozdíl od ryze pojmové dogmatiky zdůrazněné „sociologické aspekty“ práva, stejně jako Gierkem prosazované zohlednění „sociální reality“ v doposud přísně individualistické soukromoprávní oblasti jsou totiž skutečné konce témi „body programu“, kterým musí právní teorie v nastupujícím novém století věnovat snad svou největší pozornost.

To už ovšem na samotném konci století předcházejícího dochází v německé právní oblasti bez nadsázky k epochální události, znamenající ve svých důsledcích pro právní teorii „v jistém smyslu“ i nevyhnutelné „smrtící ránu“. Ona důležitá a zejména Savignyho autoritou zavržená občansko-právní kodifikace je konečně zde, ujímá se své vlády a odsouvá „teorii“ definitivně až „do druhých pozic“.

O tom - jak, proč a v jakých souvislostech k tomu došlo, jakož i o tom, co vlastně od „kodifikačního sporu“ z roku 1814 v německé oblasti „v rovině zájmu“ událo, by tak především měly bezprostředně následující řádky vypovídat.

4. VZNIK BGB

Připomeňme tedy nejprve ještě jednou, že k uvedenému datu (1814) bychom si mohli pomyslnou „soukromoprávní mapu“ německých oblastí představit nejlépe jako různými barvami rozdělený celek výše. Podstatnou část by si mezi sebe rozdělily přírozenoprávní kodifikace (a to i v jejich místních modifikacích - viz „badenské právo“) za rozhodujícího podílu ALR v Prusku, stále nemalá část „jednotlivé barvy“ by ale i připadla na území pod přetrvávajícím vlivem „obecného práva“ („gemeines Recht“). Tedy právě toho „místně pozmeněného“ římského práva, s kterým se pozdější pandektistika pokouší - a to i praxi ovlivňujícím - tvrdým způsobem vypořádat.

Savigny tak v opozici k přírozenoprávním naukám a ve jménu „organického státu práva“ roku 1815 jednotnou kodifikaci pro německé území odmítá. A není to jen přesvědčivá síla jeho argumentů, ale hlavně tehdejší politická situace s nástupem „Svaté aliance“ a s tendencí k všeobecnému uchování „statu quo“, která rozhoduje spor s Thibautem v jeho prospěch.

Nicméně v průběhu celého 19. století se v Německu poměry nezřídka i velice dramatickým způsobem mění a takéž výhodnost jednotné hospodářské politiky přispívá postupně alespoň částečně i k přiblížení jednotlivých právních řádů dílčích oblastí. Rozhodujícím impulsem pak je pochoptitelné sjednocení země a tak-
léž „industriální revoluce“ přinášející definitivně potřebu jednotného občanského zákoníku na jedno z nejpřednějších míst pomyslného seznamu priorit.

Odhlednout při popisu tohoto procesu nelze konečně ani od významu saské (a v jistém smyslu tentokrát i svýcarské) kodifikace, které tvorbou německého zákoníku nemalo ovlivnit, stejně jako od skutečnosti dynamického rozvoje „nových“ soukromoprávních odvětví - vrcholící ve své první fázi v kodifikaci obchodního práva.

Jak již naznačeno, počátky soukromoprávní kodifikace v Německu souvisejí skutečně s hospodářským rozvojem země, který tak právě ve jménu ekonomických zájmů přináší i první kroky k národní jednotě, předznamenávající ve svých důsledcích i budoucí sjednocení politické, z kterého - a zde se kruh uzavírá - nezbytně „profitoval“ také právní vývoj.

Začít je tak v tomto smyslu nutno zmínkou o „Německém celním spolku“ („Deutscher Zollverein“) z roku 1834, který fakticky vytvořil na podstatné části německého území jednotný hospodářský prostor. Tím podněcený rozvoj „vnitřního obchodu“ si pak vyžaduje i odpovídající právní úpravu, jejímž prvním důležitým plodem je „Všeobecný německý směnný řád“ („Allgemeine Deutsche Wechselordnung“ - ADWO).

Nezajímavou přítom není ani problematika vzniku tohoto díla - produktu práce frankfurtského národního shromáždění, které z důvodu výtky překročení

zákonodárných kompetencí ze strany uvedeného orgánu přejímají jen některé země roku 1849 přímo jako „říšský zákon“, zatímco většina z nich zůstává po u jeho převzetí cestou „paralelního zákonodárství“ v rovině „zemského práva“. Doba frankfurtského národního shromáždění je přitom navíc i tím časem, kdy se „z podnětu Würtembergu“ schází také prvá komise, která si výslovně klade cíl sjednocení obchodního práva v Německu a zdůrazňuje tak v této souvislosti zejména nutnost zohlednění své formálně samostatné obchodní kodifikace totiž francouzského „Code de commerce“ z roku 1807.

Je to ovšem až rok 1856 (a tentokrát „iniciativa Bavorska“), kdy se v obnově Německém spolků práce na „obchodním zákoníku“ konečně „rozhodný způsobem“ rozbíhají. Kodifikace nakonec svým rozsahem předčila i francouzský vzor, když v rámci zákonodárných prací dochází opět i k důležitěmu teoretickému vypracování – tentokrát mezi stanovisky profesora Goldschmidta a Thöla. Zatímco totiž naposledy zmíněný vyzvedává „subjektivní princip“ pojímající obchodní právo jako „zvláštní právo“ kupeckého stavu (slezy vyčít vlastnosti „právním obchodu“ se podílejších osob), upřednostňuje Goldschmidt „systém objektivní“ – tedy právě takový, kde je obchodní právo definováno výčtem typ „právních obchodů“.

Právě tento přístup je pak konečné – ne v neposlední řadě i na přání „velkých tří“ Německého spolku („die großen Drei“ – Rakousko, Prusko a Bavorsko) – „kanonizován“. Po doporučení „spolkového shromáždění“ z roku 1861 je tak prakticky ve všech spolkových zemích přijat návrh „Všeobecného německého obchodního zákoníku“ („Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch“ – ADHGB) za zákon.²⁾

Důležité navíc dodat, že je to právě germanistická větev historické školy, která si již záhy nárokuje oblast vědy obchodního práva jako svou výhradní doménu. To ovšem neznamená, že by zde přitom opět zároveň nedošlo svého zohlednění „romaniistické pojmoslovi“, tak jako tomu bylo právě v případě již zmíněných Thöla a Goldschmidta.

Oba dva platí za spoluzakladatele moderní vědy obchodního práva – Thöl (1807–1884), profesor v Rostoku a Göttingen a autor trisvazkového „Obchodního práva“, stejně jako Goldschmidt (1829–1897) – profesor v Heidelbergu a Berlíně (zde jako první „ordinarius“ pro obchodní právo vůbec), jehož hlavní zásluha spočívá v historicky fundovaném zpracování středověkých právních pramenů „kupeckých měst“.³⁾

Goldschmidt navíc ve své studii „Teorie o relativním obchodním právu“ projevuje i nemalé „prorocké nadání“, když soudobé řešení o postupné „komercionalizaci civilního práva“ vysvětluje v tom smyslu, že právě obchodní právo se stává místem vzniku nových právních zásad. Ty totiž skutečně již záhy ve svém vývoji směřují do „všeobecného soukromého práva“, nacházejí tam obecné uznání a spojují tak právní vývoj jednoznačně kupředu.

Dodejme konečně, že zmíněný sjednocující vývoj na poli obchodního práva dochází i svého institucionálního výrazu, když již v dobách „Severoněmeckého spolku“ je zřízen „Spolkový vrchní obchodní soud“ („Bundesoberhandelsgericht“)

v Lipsku (roku 1871 přejmenován na „říšský“). Takéž ADWO a ADHGB se stávají po sjednocení země „říšským právem“ s tím, že obchodní kodifikace je k 1. 1. 1900 „uvedena v soulad“ s občanským zákoníkem. Opravdu podstatnou změnou je přitom přechod na až do současnosti v Německu platný „subjektivní systém“.⁴⁾

Uprostřed popisu „sjednocujících tendencí“ v rámci „nového“ soukromého práva však nelze opomenout ani zmínku o jiné linii, která také nemalou měrou ovlivňuje vznik německé civilněprávní kodifikace. Reč jinými slovy musí být o „lokálním dění“ reprezentovaném vznikem saského občanského zákoníku.

V „rovině pokusů“ o takovýto zákoník by ovšem náš výčet byl širším a musel by nutně zahrnovat oblasti Pruska, Hessenska-Darmstadtska a Bavorska. I v Sasku je přitom cesta k 1. 3. 1865 (datum účinnosti zákoníku) dosti dlouhá, když její kořeny bychom mohli vystopovat dokonce až poměně hluboko do 18. století.

Zřetelnější obrysy však začíná práce na zákoníku nabývat až roku 1846, kdy především zásluhou ministra spravedlnosti Helda (1804–1857) postupně vzniká první návrh saské kodifikace stojící v nemalé míře pod vlivem rakouského ABGB (ten by tak měl být vzorem jak pro rozsah a způsob pojednání látky, tak hlavně i pro své zprostředkující působení mezi potřebami praxe a teorií).

Jako revize tohoto projektu z roku 1852 pak vzniká v letech 1860–61 druhý návrh (v něm tak právě i zohledněny kritické ohlasy na Heldovu práci – mezi nimi zvlášť významný postoj tehdy lipského profesora von Wächtera). Ten pak je po úpravách vzniklých jako důsledek jeho projednávání v zemském sněmu konečně i 2. 1. 1863 zveřejněn jako „Občanský zákoník pro království saské“ („Bürgerliches Gesetzbuch für das Königreich Sachsen“).

„Druhý návrh“ tak již skutečně nevychází z ABGB, ale z v Sasku platného práva. Tato skutečnost je ostatně plně v souladu se záměrem zákonodárců, kteří nechťeli primárně vytvářet právo nové, ale pouze systematicky shnout a očistit právo pocházející z domácích zdrojů.

To pak zcela konkrétně na saské půdě znamenalo zabývání se lokálními statuty, zemskými zákony a především světytímnou právní tradicí představovanou tzv. „obecným saským právem“ („gemeines Sachsenrecht“) vycházejícím ještě ze středověkých právních knih (hlavně tedy z proslulého „Saského zrcadla“). Samotné „obecné (římské) právo“ platilo v Sasku „oficiálně“ jen podpůrně – avšak vzhledem k okolnosti, že dříve uvedené prameny práva se často omezovaly jen na „dílejší oblasti“ civilně-právní problematiky – hrálo nakonec „v reálném životě“ daleko podstatnější než jen subsidiární roli.⁵⁾

To se nakonec i zcela výrazně odráží v charakteru zákoníku, který Koschaker neváhá označit jako „téměř do paragrafů přetavenou učebnici pandekt“.⁶⁾ Ne bez jisté důležitosti je konečně i ten fakt, že z „traditních“ zákonodárných úloh „vypadá“ v Sasku jinak právě prostřednictvím kodifikace uskutečňované „teritoriální sjednocování“ – neboť v Sasku (v protikladu k mnoha jiným německým zemím) neexistují v podstatě žádná „provinciální práva“.

Vidíme tak, jak v podstatě ze dvou stran (kodifikace „nového“ soukromého práva nejlépe viditelná na příkladu ADHGB a „lokální úsilí“ promítající se do vzniku saského občanského zákoníku) Německo pomalu přivýká v 60. letech 19. století „kodifikační myšlence“ a překonává nedůvěru, kterou do něj ohledně této ideje Savigny svým rozhořně odmluvným postojem před půl stoletím zaslal.

Přesto však zatím ještě na půdě politiky nesjednocené země situace pro zrod jednotného občanského zákoníku – vzhledem k rozdílnosti jednotlivých předstáv o vlněcích tak zásadního ráměru – nedozrála. Současně však nelze přehlédnout ani z hospodářských důvodů narůstající nutnost pokusů možného jednotného právní úpravy.

Plodem slávající situace je tak kompromis, jehož podstatu bychom snad nejlépe mohli vyjádřit výrokem – „kodifikace ano, ale jen v omezeném rozsahu“. Kodifikováno má být jinými slovy z podnětu desíti německých států (po obašlých poradách v letech 1859–1862) pouze „obligační právo“. Tedy zcela logicky právě ta oblast práva, v níž byl nedostatek jednotné právní úpravy počítován vzhledem k počínajícímu přechodu německé společnosti do fáze „industriální revoluce“ jako nejtěžší.

„Zcela konkrétně“ je pak vypracováním „Návrhu všeobecného německého zákona o obligačních vztazích“ pověřena komise, sestávající se ze zástupců sedmi zemských vlád a zahrnující svá zasedání (jednálo se nakonec o úctyhodný počet 324 schůzí) 7. 1. 1863 v Drážďanech (odtud tedy hovoříme o tzv. „drážďanském návrhu“).

Pro celou záležitost jsou přilem od samých počátků „fatalními“ politické okolnosti. O mnohém svědčí již účast pouze sedmi zemí na projednávání návrhu a připomeňme-li k tomu snahu Pruska vést jednání „vně Německého spolku“ (tomu jsou upřáný pro tento krok „zákonodárné kompetence“) „pouze cestou bezprostředního ujednání mezi srozuměnými vládami“ – pochopíme, že jednání (a o tom byli zřejmě přesvědčeni i samotní členové komise!) nemohla nakonec vést k svému úspěšnému završení. „Finální ránu“ celému projektu tak nakonec zasazují „prusko-rakouské rozpory“ z roku 1866, vedoucí o málo později i k válce a zániku celého „Německého spolku“.

Přesto tento pokus nezůstal – jak ještě dále uvidíme – zcela bez ohlasu. Už proto ne, že „bavorský návrh“ z roku 1861, který byl pro komisi hlavním východiskem jejich dalších prací, musel nutně v nemalé míře vycházet z fínskoprávní úpravy obligačních vztahů, která zase byla přetrvávajícím podkladem práva většiny německých zemí a tudíž i pro případné „sjednocovací účely“ nanejvýš „vhodným objektem“.⁹⁾

A jsou zde – kromě již uvedených – i další faktory, které ve svých důsledcích přispívají ke vzniku BGB. Jedním z nich je tak nesporně provázanost a „zpětné působení“ všeho dění v německé jazykové a právní oblasti. Naš pohled musíme jinými slovy upřít alespoň krátce a ryze informativně i za hranice Německého spolku.

Roku 1864 tak vzniká pod vlivem Friedricha Georga von Bungeho (1802–1897) pro baltické země určený, v německé teči redigovaný a oficiální německý název nesoucí zákoník soukromého práva – „Liv-, Est- und Kurländische Privatrechtsgesetzbuch“.

Ještě významnější – ve smyslu „vzájemného ovlivnění“ – je však pro německé země dění ve švýcarských kantonech.

Zde již poměrně záhy (1853–55) vzniká pod vlivem Savignyho žáka Bluntschliho (1808–1881) „Soukromoprávní zákoník pro euryásky kanton“ („Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich“), považovaný někdy za „prvou a jedinečnou německoprávní kodifikaci“ – obecně pak za šťastnou syntézu římského a partikulárních švýcarských práv.⁹⁾

Prvý opravdový významný krok na cestě k sjednocení švýcarského soukromého práva však znamená až „Spolkový zákon o obligačním právu“ („Bundesgesetz über das Obligationenrecht“ – OR) z roku 1881 (v účinnosti od 1. 1. 1883). Právě na něm se tak projevuje vliv „drážďanského návrhu“ a on sám znamená zase nemalý podnět pro práci na německé soukromoprávní kodifikaci.¹⁰⁾

Ty konečně přicházejí po sjednocení Německa ještě z jiné strany. Potřeba jednoty právního řádu totiž nachází nejprve svůj výraz ve vydání „Říského občanskoprávního řádu“ („Reichs-Civilprozessordnung“) a „Soudního ústavního zákoníku“ („Gerichtsverfassungsgesetz“), pojednávajícího o organizaci soudů. Stalo se tak shodně roku 1877 (účinnosti od roku 1879). V případě obou „říských justičních zákonů“ se přitom jedná o dílo vysoce kvalifikovaného „soudcovského státního právníka“ – se přitom jedná o dílo vysoce kvalifikovaného „soudcovského státního právníka“ – se přitom jedná o dílo vysoce kvalifikovaného „soudcovského státního právníka“ – se přitom jedná o dílo vysoce kvalifikovaného „soudcovského státního právníka“ – se přitom jedná o dílo vysoce kvalifikovaného „soudcovského státního právníka“.

Do téhož kontextu (a roku) pak spadá i vydání „Říského konkursního řádu“ („Reichs-Concursordnung“) a předevšímřízení „Říského soudu“ („Reichsgericht“) v Lipsku, jehož rozhodovací činnost patří dle Wicackera vůbec k těm nejslavnějším kapitolám německé právní praxe.¹¹⁾

Máme tak „v rukou“ prakticky všechny okolnosti, které představovaly jakýsi „vývojový mezistupeň“ na cestě ke vzniku německého občanského zákoníku – kodifikace obchodní, saská, dění ve Švýcarsku, celoríšské justiční zákony a nedolažený pokus o zákoník obligačního práva ústící v tzv. „drážďanském návrhu“.

Ještě nad touto „jevovou stránkou“ je však třeba vyzvednout dvě zcela rozhodující příčiny – vznik jednotného státního útvaru v rámci tzv. „maloněmeckého řešení“ a potřeby na obrátkách stále více nabírající „industriální revoluce“. Jinými slovy – občanský zákoník potřebuje z důvodů „vlastní sebeidentifikace“ jak nový stát, tak i společnost nacházející se v dosud nevídaném údobí „totální mobilizace výroby, kapitálu a půdy“.¹²⁾

Uvidíme ještě, že právě na tuto výzvu odpovídá nakonec vzniklý zákoník jen velmi nedokonalým způsobem – neschopen rozhodujícím způsobem překročit stín mnoha staletí jen pozvolného a s tehdejší dynamikou se naprosto nesrovnatelného vývoje.

Na počátku usilování o novou kodifikaci však musela nejprve zcela nezbytně být „politická vůle“, která by v milhavých obrysech již zvažovanému projektu konečně dala rozhodující podnět a nezvratný směr.

A je tak neoddiskutovatelnou zásluhou reprezentantů strany národních liberálů (zejména „nejstátovtomější“ politické strany v období bezprostředně po vzniku nového státního útvaru), že tato „politická vůle“ je nakonec i vskutku uvedena v život.

I na počátku 70. let jsou totiž v Německu stále ještě přítomny vlivné síly, které mají z různých důvodů zájem na prodlužování dosavadního stavu a zaujímají tak vůči případnému kodifikačnímu úsilí i nadále nepřátelský postoj.

Ze všeho nejdříve je pak v této souvislosti nutné poukázat na „otázku zákonodárných kompetencí“. Musíme si totiž uvědomit, že právě založený stát je v značné míře pouhým dědicem „Severoněmeckého spolku“ – od něhož přejímá mimo jiné právé i rozdělení zákonodárných oprávnění mezi centrální moc a jednotlivé spolkové země.

Boj vedený o rozšíření kompetence ústřední moci na tomto poli je tak bezprostředně přenesen i na půdu nově vzniklého německého státu (výchozí pozici podle převzaté a jen formálně revidované ústavy „Severoněmeckého spolku“ je tedy možnost vydávat celostátní zákony pro oblast obligátního, trestního, obchodního, smírčického a procesního práva, když většina v těchto právních oblastech již vydaných zákonů se nyní „anbí na říšské“).

Kromě „konzervativců“ jsou to tak především v „spolkové radě“ zastoupené vlády jednotlivých zemí, které se stále ještě zdráhají postoupit centrální moci svá zákonodárná oprávnění. Definitivní průlom v celé otázce – jejíž předchozí neúspěšné (či jen částečně úspěšné) fáze zde není nutno líčit – je nakonec dosažen zákonem z 20. 12. 1873 – tzv. Lex Miquel-Lasker¹⁴⁾.

Právě z podnětu a na návrh národně-liberálních poslanců Miquela a Laskera (oba byli přítomni již z dob „Severoněmeckého spolku“ skutečným „inacím motorem“ celého tohoto procesu) tak dochází konečně k rozšíření „říšské kompetence“ na zákonodárství o celém občanském a trestním právu a také o soudním řízení.¹⁵⁾

Že tato snaha po sjednocení civilního práva v Německu vychází – v opozici hlavně vůči středně velkým zemím „Říše“ – především od národních liberálů, nemůže přitom asi příliš překvapit. Byla to totiž právě tato strana, která spářovala v případné kodifikaci nejen prostředek ke sjednocení práva v zemi, ale i nástroj pro důsledné naplnění postulátů rovnosti, svobody a „nedotknutelnosti vlastnictví“. Vzhledem k tomu, že tehdejší „pandektní právo“ představovalo vlastně „ztělesnění“ těchto ideálů, bylo tak i od počátku nanejvýš zřejmé, kde nový zákoník nalezne svůj hlavní zdroj.¹⁶⁾

Nicméně k těmto všem úvahám reálně otevíralo bránu až rozšíření říšských zákonodárných kompetencí a právě tento „první krok“ byl nyní – na sklonku roku 1873 – „zákonem Miquel-Lasker“ naplněn. Od tohoto okamžiku stojí tak otázka jednotného občanského zákoníku pro celé Německo mimo vsi diskusi – jediné, co zbývá rozhodnout, je – „jakým způsobem?“

A právě za tímto účelem je tedy na návrh Pruska – současně s hlasováním o Laskerově návrhu – rozhodnuto o ustavení tzv. „předkomise“ („Vorkommission“), jejíž ústředním úkolem je dát budoucím pracím na zákoníku hlavní osnovu a směr – stejně jako vyřešit první organizační otázky spjaté s jeho vypracováním.

Tato „předkomise“ se přitom sesílá z prezidentů „nejvyšších soudů“ (Blavotska, Württembergu, Saska a Pruska, jakož i jediného teoretika – nám již z jiných okolností známého – Levina Goldschmidta. Právě ten i v březnu roku 1874 formuluje několik otázek, které se mají stát základem dalších prací „předkomise“.

Skutečně pak i platí, že způsob, jakým „předkomise“ o Goldschmidtem „navržené problémě“ rozhoduje, se stává do značné míry určujícím i pro pozdější práce na konečném znění zákoníku.

Projednáno tak musí být především, zda má být použita jako vzor některá z již existujících občanskoprávních kodifikací nebo zda se má jednat o „samostatný návrh“, když rozhodnutí vyznívá ve prospěch druhé z uvedených možností – s tím ovšem, že by měly být pokud možno zohledněny všechny v úvahu připadající domácí a zahraniční „zákonodárné zkušenosti“ („gesetzgeberische Erfahrung“), stejně jako teorie občanského práva.¹⁷⁾

Jinou – tehdy velmi diskutovanou – otázkou, s kterou se „předkomise“ musela vypořádat, byl problém podílu práce jednotlivce a celku při vypracování konečného znění zákoníku. Na rozdíl od některých názorů – objevujících se tehdy kupříkladu v liberálních „Národních novinách“ („National Zeitung“) a prorokujících zákoníku neúspěch, nebude-li se jednat o dílo vynikajícího jednotlivce¹⁸⁾ – inklinuje „předkomise“ k řešení hovorivějším o „spojení samostatné jednotlivé práce a shrnující společné práce“. Aspekt státní kontroly neměl být jinými slovy opuštěn.

Dále je i usneseno, že kodifikace by rozhodně měla platiť primárně a obsahovat pokud možno souhrnné občanské právo – vzdána je tedy definitivně myšlenka jednotné právní upravy pouze obligátního práva (dále si měl véle občanského zákoníku ovšem uchovat svou samostatnou existenci i zákoník obchodní). Pro upřesnění je přitom jmenována i celá řada dílčích právních odvětví, které v BGB nedojdou uplatnění (tak např. horní, stavební a sousedské právo). Tyž osud se přitom měl týkat i „v odumírání se nacházejících pozůstatků středověkého hospodářského a správního systému“ (zde tedy bylo zase hlavně myšleno na lenní právo, ustanovení o dědičném pachtu a další).

Pokud se pak principů výstavby zákoníku dotýká – rozhodně se nemělo jednat o kasuistiku, ale naopak o uplatnění „vedoucích principů“ doplněných o nejdůležitější výjimky. V rámci „systémového uspořádání“ díla přitaka „předkomise“ konečně i začlenění „všeobecné části“.¹⁹⁾

Toto všechno má tedy být dosaženo v rámci jakési „základní formulace“, hovořící o tom, že by občanské právo mělo být kodifikováno způsobem odpovídajícím jednak poměrům v „Německé říši“, jednak také ale i nárokům tehdejší vědy.²⁰⁾

Vyplnění tohoto úkolu ve smyslu „předkomise“ vytěšného směřování je pak již ovšem záležitostí tzv. „prvé komise“. A je pro historii vzniku BGB více než příznačným, že už složení tohoto sboru v nemalé míře vypovídá o nejrůznějších faktorech, které musily být brány v období kratce po vzniku státu do úvahy.

Předešlé tak má být – ve snaze o ulomení „politického ostří“ celé záležitosti tvorba zákonů přenechána odborníkům, mezi nimiž pak početně jednoznačně převažují právníci. Sedmice soudců a trojice ministrůálních radí konečně doplňuje i o dvojici teoretiků, v níž kromě germanisty Paula von Rönna nacházíme i námi již známého Bernharda Windscheida.

To je však pouze jeden zřetel, pod kterým jsou členové „prvé komise“ spolku svou radou na návrh jednotlivých zemí vybírání a nominování. Stejně, ne-li ještě více důležitě, je i problematika (a ta se vlastně již velmi zřetelně zrcadlí v právním záměru „nominací procesů“) zastupování jednotlivých spolkových států v nové vytvářené komisi, kterým se sleduje jednak zohlednění dobových právních systémů v vznikající kodifikaci, jednak ovšem pochopitelně i zastoupení z jiných těchto zemí.

Zeela konkrétně se pak především jedná o „vyrovnávací usilí“ mezi Pruskem na straně jedné, a zbytnými „jižními státy“ na straně druhé. Vzhledem k tomu, že „prvá komise“ pracuje v rámci pečlivěného pandektního systému a má tak tomu odpovídající hlavní redaktor, znamená to prakticky ustanovení klíče, pod kterého připadá redakce dvou „částecných návrhů“ („Teilentwürfe“) právě Prusku, po jednom pak Bavorsku, Bádenskému a Württembersku.¹⁹⁾

Alespoň krátce se přitom musíme podrobněji zastavit u osobnosti předsedy „prvé komise“, kterým byl H.E. Pape (1816–1888) – předseda „Říšského vrchního obchodního soudu“ a předtím již také člen komise pro vypracování obchodního zákoníku, který je považován (a to i přes až do roku 1883 trvající členství Windscheida v „prvé komisi“) za onu skutečně rozhodující postavu této fáze zákonodárných prací.²⁰⁾

Ty se tedy započínají prvou schůzí komise na podzim roku 1874, aby pak trvaly celých 15 let. Jak již řečeno – tělesům zákonodárného úsilí přitom zůstává po podstatnou část této doby práce na pěti „částecných návrzích“, což má ovšem za následek jistou izolovanost jednotlivých redaktorů (každý měl k dispozici – opět při zohlednění zemské příslušnosti – navíc i „pomocného pracovníka“) a tedy i chybějící „zpětnou vazbu“.

Ta má být alespoň částečně zprostředkována díky každoročnímu plenárnímu zasedání komise. Redaktoři jinak ovšem skutečně sami procházeli nemalou část jednotlivě problematicky se dotýkající materií s tím, že srovnání jsou podrobovány i zahraniční zdroje. V tomto smyslu je ale dnes kriticky hodnocena zejména ta okolnost, že jejich dílčí rozhodnutí se nakonec daleko více přiklánějí k hledisku čtenosti příslušné právní úpravy, a to na úkor skutečných potřeb doby. Tomu ostatně koresponduje do jisté míry i ta skutečnost, že „konference redaktorů“ se ze všeho nejvíce zabývají pouze terminologickými otázkami.

Vzhledem k již dříve uvedenému není dále ani bez zajímavosti, že v případě návrhu obligáčního práva je vzhledem k časové nouzi sáhnuto (pro část oblasti „zvláštního obligáčního práva“) k „dražďanskému návrhu“ z roku 1866.²¹⁾

Po sedmi letech prací na „částecných návrzích“ tak vstupuje na podzim roku 1881 práce „prvé komise“ do své další fáze, jejímž hlavním úkolem by

tentokrát měl být především souhlas s prací jednotlivých redaktorů a následně logicky i věcné a formální uspořádání „celkového návrhu“.

V tomto období tedy formulují jednotliví členové komise (v níž v průběhu času dochází i k několika personálním změnám) své pozměňovací návrhy, z nichž některým se dostává i příjezdu. Konečně po dalších šesti letech – na sklonku roku 1887 – předává Pape následnému kancleři definitivní „první návrh“.²²⁾

Ten je pak hned v úvodu příštího roku předložen spolkové radě, která rozhoduje o jeho zveřejnění, přičemž k samostatnému návrhu je v této souvislosti připojeno i pět svazků „motivů“ a registr. V případě „motivů“ se přitom nejedná o „oficiální“ a komisi projednaný text, ale pouze o již zmíněnými pomocnými pracovníky sebrané výtahy především z protokolů jednání komise a také „zdlavodnění“ rozhodnutí jednotlivých redaktorů.²³⁾

I tyto „motivы“ jsou však v dalším kontextu důležité, neboť vyřízení „prvého návrhu“ je ve svém úvodu doprovázeno výzvou k veřejnosti (a nikoliv jen úzce odborné), aby k předloženému textu zaujala své stanovisko.

Oblasť je nemalá, a to je o to překvapivější, když si uvědomíme, že během patnácti let zcela „mionymní“ práce „prvé komise“ zájem veřejnosti na celé záležitosti prakticky usilá. Nyní tedy Maitland ze svého anglického „porozovatelského stanoviště“ hovoří přímo „o výbuchu tornáda“ – německé odborné noviny, časopisy a knihy nemají údajně psát o ničem jiném než právě o tomto návrhu nového zákoníku.²⁴⁾ a je skutečné pravdou, že v těchto letech v určitém smyslu vlastně jiné právní odvětví „neexistuje“.

Oblasť je ovšem také v nemalé míře i negativní, když kritika – jakkoliv si někdy vnějškově podobná – přichází z nejrůznějších východisek a stran. Co do svého významu dominujícími jsou pak především hlasy dvou mužů – profesora pro civilní procesní právo na vídeňské univerzitě Antona Mengera (1841–1906) a námi již známého Otto von Gierkeho.

Gierke věren svému „germanistickému přesvědčení“ kritizuje především jednoznačnou orientaci komise na římské právo a následný dopad této skutečnosti do sociální reality své doby. „První návrh“ ve svém spise „Návrh občanského zákoníku a německé právo“ („Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs und das Deutsche Recht“) označuje zároveň za nenádecky a netvrdí, čímž rozumí především ten fakt, že nové „sociální požadavky“ soukromého práva v něm nedocházejí ani nejmenšího zohlednění.

Návrh je tak pro něho především vystupňováním romanistického individualistické soukromoprávní teorie a jako takový pouze konzervováním doposud vládnoucího občanského systému. Nikde ani stopa po uznání faktů, že v moderní společnosti to jsou právě spíše asociace než jednotlivci, které jsou hlavním zdrojem ekonomické aktivity a také ani po „ochraně slabých“. Jinými slovy, trestuhodné opomenutí právě těch faktorů, jejichž ideu Gierke spatřuje již v „právní společnosti“ („Genossenschaftsrecht“) německé historie a k jejichž současnému naplnění by mělo dospět právě (z celého původně veřejného a částečně soukromého práva) nově vznikající „sociální právo“ („Sozialrecht“) – opět na germánskopravních základech.²⁵⁾

Zcela konkrétně tak Gierke požaduje zejména rozdílný přístup při právní vě nemovitě a movitého vlastnictví, kde ve smyslu „žádná práva bez povinnosti“ zdůrazňuje hlavní sociální vazbu „majitele práva“ („Rechtshaber“) a kritiku je jeho v „prvém návrhu“ předpokládán „neohrazená oprávnění“ („není smět dát vlastníkovu pudy stejná práva jako vlastníkovu destník nebo bankovky?“). Podobných – do různých směrů orientovaných – výtek bychom pak pochopili ně mohli najít více. Všechny by se však nakonec daly asi zařadit do širšího rámce „sociálních úkolů soukromého práva“. Právě tuto tendenci vyjádřil tehdy Gierke svou – dnes již klasičskou – větou o tom, že by německé soukromé právo nem být protikladem alespoň „kapkou socialistického oleje“.²¹⁾

Jak již naznačeno, je více než pozoruhodným, že Gierke nachází ve své knize na „první návrh“ občanského zákoníku u osobě Antonia Mengera spojení zcela jiné části názorového a ideologického spektra. Zatímco Gierke je – a i přes své „sociální zaujetí“ – nakonec přeci jen přirazován do traditionalistického (a v mnoha ohledech tudíž konzervativního) „národního proudu“, je pozdější rektor vídeňské univerzity jednoznačným zastáncem důrazné sociální reformy namířené ve prospěch pracujících vrstev.

Velice jasným a pochybnostmi nepřipouštějícím způsobem nás „katedrový socialista“ Menger o tomto svém postoji informuje ve své práci „Občanské právo a nevládní lidové třídy“ („Bürgerliches Recht und die Besitzlosen Volksklassen“) – sepsané právě v reakci na „první návrh“ občanského zákoníku.

Mengerova výchozí pozice přitom nebyla nikterak jednoduchá. Jako přesvědčený socialista – sledující v konečných důsledcích nastolení „socialistického právního systému“ a tím vlastně prakticky i odstranění základních principů tehdejšího občanského práva – mohl jistě z této pozice podrobit předložený návrh radikální a zářející kritice.

Nevýhodou takového postupu by pak jistě ale bylo, že by se vzhledem k „utočnění“ svých názorů dostal až za „hranice slyšitelnosti“. Aby byl „brán vážně“, uznává proto Menger východiska tehdejšího soukromého práva a zabývá se s nimi pod zorným úhlem jejich nedostatků.

I tak vynívá jeho kritika „prvého návrhu“ nanejvýš nepřiznivě. Především tak Menger postrádá sebemenší tendenci ke změně. Předložený návrh je podle něho pouhým sebráním materiálů, spíše do paragrafů přeměněná učebnice než skutečný zákoník.

To, že zde zcela chybí tvůrčí a budoucnost předjímající usilí, přičítá potom Menger přetrvávajícímu a neblahému vlivu historické školy. Právě ta je podle něj zodpovědná za v podvědomí právníků stále přetrvávající přesvědčení, že „změna“ je cosi neblahého, škodlivého organickému růstu práva. Menger si v této souvislosti vypomáhá příměrem, v němž hovoří o tom, že naprosto přirozenou součástí přírody není jen „tichý růst rostlin“, ale i orkán či zemětřesení.²²⁾

Nuže naposledy zmíněného se Mengerovi v případě „prvého návrhu“ naprosto nedostává. Zcela konkrétně se pak jeho kritika zaměřuje zejména na oblast smluvních vztahů, kde zcela postrádá zohlednění slabšího postavení sociálně slabých a nemajetných vrstev. To pak zvlášť vystupuje do popředí kupříkladu u pracovní

smlouvy nadále v návrhu pojímané jako kontrakt o koupi a prodeji, v čemž Menger spatřoval naprosté ignorování moderních trendů legislativní vedoucích nakonec skutečně až k regulaci pracovníprávních vztahů státem a kodifikaci tohoto právního odvětví.²³⁾

Vidíme, že jak Gierke, tak Menger se každý z jiného hlediska stavěli kriticky hlavně k myšlence striktní formální rovnosti před právem, neberoucí do úvahy sociální a ekonomickou nerovnost společnosti.

V jistém smyslu je přitom tento slepý dosavadní tradici občanského práva sledující vývoj v tehdejší Německu o to paradoxnější, že to bylo právě zde, kde v 80. letech 19. století začíná vznikat na tehdejší dobu velkorysý sociální zákonodárství předznamenávající celý další evropský vývoj na tomto poli.

Různé orientované a do rozličných směrů namířené kritiky na „první návrh“ pak bylo pochopitelné mnohem více. Z těch opravdu důležitých a „do dějin vchazejících“ vypořádání bychom však jistě měli ještě zmínit to, které se dotýká tehdy i jinak velmi diskutované zásady – zda „koupe ruší nájem“ („Kauf bricht Miete“) či nikoliv.

I tady šlo totiž v poslední instanci o onu Gierkeho pověstnou kapku socialistického oleje v právu. O danou otázku se tedy rozhořel (mimo jiné i na „19. německém dni právníků“) s nebyvalou prudkostí spor. Tedy zda liberální a neomezenou svou bodu vlastnictví zdůrazňující přístup (ten byl předpokládán i v „prvním návrhu“) či zda uplatnit „sociálnější“ a ochranu majetkové slabší nájemníků v sobě nutně zahrnující princip „Kauf bricht nicht Miete“ (ten nakonec i skutečně zvolen).²⁴⁾

Jak již do určité míry naznačeno, směřuje značná část kritiky kromě nejzávažnějších právě uvedených výtek a také výhrad vůči „jazykovému pojetí“ návrhu i proti jeho příliš učebnicovému a doktrinárnímu charakteru. „Dobrozdání“ k návrhu je nakonec skutečně nemalé množství, takže „říšský justiční úřad“ (das Reichsjustizamt), který nyní přebírá otěže dalšího vývoje, je nechává sebrat do šesti svazků, představujících tedy do určité míry taktéž východisko dalších kodifikačních prací.

O tom, komu bude dáno pokračovat – na podkladě „prvého návrhu“ a jeho kritiky – v započatém zákonodárném úsilí, není přitom zprvu zcela jasno. Již záhy však dochází k odklonu od názoru, že by to měla být opět „prvá komise“ ve prospěch stanoviska hovořícího o tzv. „druhé komisi“, zahrnující tentokrát i „nepřávníky“ a mezi nimi zejména zástupce „hospodářských zájmů“. A právě takováto komise je nakonec i ustavena.

Ještě dříve než se alespoň stručně zmíníme o její práci, je nutno i připomenout, že do roku 1893 existuje souběžně s touto „druhou komisí“ i tzv. „předkomise říšského justičního úřadu“, zabývající se ve svých 96 zasedáních taktéž problematikou nezbytných změn v „prvním návrhu“.²⁵⁾

Hlavní linii dalších prací na německém občanském zákoníku však bezesporu představuje tzv. „druhá komise“ a právě té tak nyní musí i patřit naše pozornost. Složená ze „stálých“ a „nestálých“ členů, za zmínění účasti „nepřávníků“ a při převaze reprezentantů ministeriální byrokracie, upravovala „druhá komise“ „první návrh“ na 456 zasedáních v období téměř pěti let (1. 4. 1891 – 8. 2. 1896).

Výsledkem její práce je tak návrh, předaný 22. 10. 1895 říšskému kancléři. Tento „druhý návrh“ skutečně bezprostředně stojí na půdě reality vyvířené vým „návrhem“. Změn oproti němu doznává zejména jen „jazykové“ a členění. Většinou si přitom „na rozál od „prvého návrhu“ - může učinit o „druhé komise“ poměrně přesný obraz, protože její jednotlivé části jsou hned uzavřeny jednání v „redakční komisi“ (jakési užší jádro „druhé komise“) zveřejněny (tak všeobecně číst - 1892, obličejní právo - 1892-93, věcné a rodové právo - 1894, konečné dědictvé právo - 1895).³²⁾

Další postup pak musí pochopitelně vyhovět nezbytným procedurálním ztotožněním zákonodárného procesu. Nejprve tak „druhý návrh“ prochází „spolkovým“ aby po poradách a úpravách v jejím „justičním výboru“ byl přijat 1896 jejím plénem (jako tzv. „třetí návrh“) a vzápětí byl postoupen i „říšskému“.

Zde pak pochopitelně dostává až donad povážlivou jen ryze odborná záležitost „politický nádech“. Nejprve tedy probíhá debata v plénu, aby následně byla ustanovena oficiální „komise říšského sněmu“, složená z 21 poslanců a o jejíž ve svém výběru silně jednotlivých politických stran a frakcí. Tato komise skutečně návrh zákoníku bedlivě projednává, přičemž mezi hlásitelky jejího zájmu patří zejména otázky spjaté s problematikou manželského práva. Již navrhované změny jsou konečně diskutovány při druhém a třetím čtení „říšského sněmu“, aby pak 1. 7. 1896 byla celá záležitost po mnoha let ve své zcela finální fázi - při závěrečném hlasování se vyslovuje většina 286 poslanců pro přijetí „třetího návrhu“ za německý občanský zákoník, jehož účinnosti je stanovena k 1. 1. 1900.³³⁾

Skoro neméně významnou je ovšem i ta skutečnost, že mezi oněmi 48 poslanci, kteří hlasují proti návrhu kodifikace, je i všech 42 reprezentantů sociální demokracie v „říšském sněmu“. Záporný postoj této na důležitosti tehdy rychlé byvající strany nás tak ještě jednou přivádí ke kritice nyní již dokončeného zákoníku, neboť jsou to práva výhrady a důvody neshlasu sociálních demokratů, které nám velmi přehledně umožňují nastínit nedostatky právě uzákoněné dílky.

Celá problematika přitom zvlášť dobře vyniká v řeči poslance sociální demokracie (a člena již zmíněné komise říšského sněmu) Stadthagena. Ten se u příležitosti „třetího čtení“ zamýšlí nad nedostatky zákoníku, aby posléze za tlesku svých stranických kolegů oznámil, že právě toto jsou i důvody, proč nebudou reprezentanti jeho strany pro předložení návrhu hlasovat.

Stadthagen sice na úvod své řeči připouští, že málo co je v zájmu dělnické třídy, jako právo sjednocení právního řádu v zemi. Na druhou stranu však hned dodává, že „pracovní smlouvy“, na kterých spočívá naše celá kultura a le ovládají život 96-98 procent obyvatel, nejsou (v zákoníku) jednotně regulovány.³⁴⁾

Co více, nadále mají platit „výjimečné zákony“, použitelné podle potřeb pro zájmům dělnické třídy. Nová kodifikace tak naprosto není tím, čím by předešla měla být, totiž výrazem potřeb hospodářského života.

Stadthagen dále kritizuje i proces vznikání zákoníku, k němuž nebyl přiván jediný zástoupce dělnictva a kde „z každého křídla“ pozastavovacích návrhů sociálních demokratů byl přijat jen nepatrný zlomek („ein Quentchen“). Po další kritice Stadthagen končí přednesením prorocké vize, podle níž postup hospodářského vývoje tyto „papírové hadry (nutné) roztáhne“ („wird diese papierene Fetzen zerreißen“).³⁵⁾

Shrtneme tedy, že kromě uvedených právních úprav jednotného postavení všech pracujících postrádají sociální demokraté v přijatém zákoníku především ručení státu v případě porušení úředních povinností ze strany jeho úředníků, dále uzákonění rovnoprávnosti žen v manželství, rodině a hospodářském životě - stejně jako stejné právní postavení manželských a nemanželských dětí. Do výčtu „hlavních hříchů“ kodifikace z hlediska sociálních demokratů patřilo konečně i setrvání u „principu zavírání“ v případech rozvodu manželství.³⁶⁾

Snad úplně nejvíce ovšem přislouveným „trnem v oku“ sociální demokracie je ale „uvozovací zákon“ („Einführungsgesetz“) občanského zákoníku (EG-BGB) a v něm pak jeho třetí oddíl pojednávající o vztahu BGB k zemským zákonům. Právě tato jeho část je totiž podle mnoha tehdejších kritiků příliš daleko od shlym ústupkem přetrvávajícím vlivům partikularismu a představuje tak skutečně jakousi „listinu ztrát myšlenky německé jednoty“ („Verlustliste des deutschen Einheitsgedankens“).

„Zemskému právu“ tak zůstává nadále výrazně kupříkladu oblast lenních vztahů, práva dědičného pachtu, horního práva atd. - takže někdy bývá hovořeno o tom, že právě zde se dostává konzervativním vrstvám společnosti koncese, díky kterým mohou alespoň na čas zachránit své historicky privilegované postavení i pro příští století.³⁷⁾

Důžno přitom podotknout, že „uvedení BGB v život“ nutně musela doprovázet i celá řada dalších legislativních opatření - především tak provedení nové situací odpovídajících změn v civilním procesním a konkursním řádu, jakož i vydání již zmíněných a souběžně s BGB připravovaných zákonů. Ustanovení o mezinárodním právu soukromém - zamyšlená původně jako šestá kniha BGB - jsou přitom nakonec taktéž začleněna do „uvozovacího zákonu“.

Dostáváme se nyní k pokusu o hodnocení - tentokrát již nikoliv jednotlivých návrhů, ale celé výsledné podoby zákoníku. Základní výtky k jeho obsahu a politický kontext celé problematiky byl přitom již zmíněn. V následném bychom se tak měli zaměřit především na otázky jeho stylu, použitého systému a struktury, jakož i jeho technické kvality. Právě zde totiž i nejzajímavější docházejí - námi již v pojednání o teoretickém vývoji německé právní vědy naznačené problémy - svého zcela praktického výrazu.

Ačkoliv v případě BGB skutečně nelze hovořit o jediném převládajícím zdroji (právní srovnávání jednotlivých domácích i zahraničních vzorů hrálo vsutku nemalou roli) - přeci jen je nakonec vzniklý zákoník jednoznačně hodnocen jako kodifikace výrazně romanistického ražení. K tomu přispívá vícero faktorů -

předešlým však pochopitelně použití v oblasti právní vědy vytvořené „pojmové jurisprudence“.

Pro systém zákoníku pak romanistický vliv konkrétně znamená použití tzv. „pandektního systému“ - pětičlenného schématu zahrnujícího všeobecnou část, věcné, obligací, rodinné a dědické právo.³⁷⁾ Ten již byl přetlčen na německé půdě použit právě v případě saského občanského zákoníku, v jeho rámci jsou zpracovávány jednotlivé „částecné návrhy“ („Teilenwürfe“) kodifikace a její tedy nese i samotné výsledné dílo - s tím ovšem, že v tradičním pořadí jednotlivých částí dochází ke změně, když pojednání o obligacím právu předchází právo věcné.

Přínosem pandektistů je přitom zejména důraz, který položili na „právo-
vání“ jednotlivých institutů „obecné části“, kde jejich „teoretický smysl“ došel zřejmě největšího uplatnění (zvlášť zmínky je zde hodna jejich „teorie právních jednání“) a také důslednější oddělení „absolutních“ věcných práv od „relativních“ závazkových vztahů. Do tohoto výřezu „zásadního přínosu pandektistů“ konečně jistě i spadá oddělení rodinného práva od práva osob, které je nyní součástí „obecné části“, stejně jako zdůraznění samostatné pozice dědického práva, dříve charakterizované pouze jako jeden ze způsobů nabytí vlastníckého práva. Zapanektní hlavní koncepty ani nelze, že kromě „obecné části“ existuje v pandektním systému i obecná část obligací práva - i to je jeden z přínosů pandektistiků.³⁸⁾

Nuže všechny tyto „přínosy“ nyní docházejí uplatnění i v BGB - takže se někdy hovoří o oné „do paragrafů přetvářené učebnici“, která tak hned vzápětí implikuje i další označení a výtku v jednom - BGB je označován jako „zákoník právníků“ („Juristen-Gesetzbuch“). Zejména v protikladu k později vzniklému švýcarskému zákoníku, od kterého se kromě svého „romanistického základu“ odlišuje i způsobem svého vzniku (švýcarský „lidový zákoník“ - „Volksgesetzbuch“ je považován za onu skutečně „germanistickou kodifikaci“ vzniklou nikoli cestou komisiální spolupráce, ale především jako dílo jediné velké osobnosti, kterou byl v tomto případě Eugen Huber).³⁹⁾

Zákoník tak bývá mnohdy označován za pozdě narozené dítě klasického liberalismu a plod pandektní vědy, či též jako politicky neutrální kodifikace vedená ideálem „homo oeconomicus“ liberálního měšťanstva. Za vlastní „nositele“ občanskoprávního řádu vytvořeného BGB jsou považováni především vlastníci měšťan, vlastníci menší hospodářské usedlosti a „střední“ podnikatel. Prakticky je toto v kodifikaci jednoznačně zvýrazněno nepřehlédnutelným důrazem na základní sloupky takto orientovaného právního systému - svobodu vlastnictví, smluvní a testovací.

Přizpůsobení této „sukromé autonomie“ („Privatautonomie“) dalšímu dění pak mají zajistit tzv. „generální klauzule“ („Generalklauseln“), skutečně tak zabezpečující určitou „otevřenost“ právního systému vůči požadavkům budoucího vývoje.

Přes uvedené výky a zejména chybějící „sociální akcent“ nachází zákoník i své - a to zejména v mimoevropských zemích - napodobovatele, takže v této souvislosti můžeme hovořit kupříkladu o jím způsobeném ovlivnění právních řádů Japonska, Číny, Brazílie nebo Peru.⁴⁰⁾

Jsmo-li pak už u nejbližšího porovnávání, jistě se nabízí ještě jeden velice zajímavý zorný úhel. Totiž srovnání německé občanskoprávní a na bázi pozitivistické pandektistiky postavené kodifikace z konce 19. století s jejími přirozeno-právními předchůdkyními z jeho počátku (tedy zejména s „code civil“). Jestliže totiž tyto zákoníky zrcadlily společenské poměry své doby - či dokonce předjímalý budoucí vývoj - můžeme v případě BGB hovořit o ztuhlém pokulhávání za požadavky nastolenými na počátku dne „industriální revoluce“. Jeho hlavní zásluha tak - přes výhrady socialistických demokratů - spočívá hlavně v tehdy již nevyhnutelném sjednocení občanskoprávního řádu země.⁴¹⁾

Vidíme, se nám obě linie našeho dosavadního výkladu spojují právě v případě vzniku německého občanského zákoníku v jednotlivých proud, jinými slovy, která se vývoj teoretické nauky reprezentované řadou zvučných jmen dotýká samotného ho zákonodárného úsilí (přímo o „ztělesnění“ tohoto trendu bychom vzhledem k jeho počáti v „prvé komisi“ mohli hovořit u Windscheida) a přes něj tak i právní praxe (pandektistickou naukou už ovšem dávno předtím ovlivněné).

Urazili jsme tak od dění na počátku 19. století téměř celou cestu, když do jeho posledního roku vstupuje Německo posílené ve svém sjednocení i právé účinným novým občanským zákoníkem. Dlužno přitom znovu zdůraznit, že to byl právě život těchto několika generací v průběhu 19. století, kdy dochází ke změnám, znamenajícím pro dosavadní životní styl bez nadsázky revoluční převrat. Převedený posléze na společný jmenovatel „industriální revoluce“ představují výzvu, se kterou se musí soukromé právo nezbytně vyrovnat.

O to více, že jak jsme už uvedli - setrvává BGB staticky u již překonaného sociálního modelu doby klasického liberalismu. V následujícím bychom se tak měli zaměřit hlavně na to, jak se s uvedenou úlohou vyrovnává jak v právní teorii, tak i v praxi nastupujícího století - včetně vylíčení dopadů nacistické ideologie na oblast soukromého práva.